

УДК 654.19:070.431.2](477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.2/20>

Нагорняк М. В.

<https://orcid.org/0000-0002-2197-1338>

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЧАСОПИС “РАДІО. МОВЛЕННЯ. СЛУХАННЯ. ТЕХНІКА. АМАТОРСТВО” 30-Х – ПОЧАТКУ 40-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ІДЕОЛОГІЧНО-СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОНТЕНТУ

Цією статтею переслідується мета з’ясувати основні ідеологічно-сутнісні характеристики контенту, вміщеному на шпальтах часопису “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” 30-х – початку 40-х років ХХ століття, та виокреслити роль цього спеціалізованого видання про радіо у становленні українського радянського радіомовлення означеного періоду. Цей час є вагомим із точки зору розуміння зокрема соціально-комунікаційних та в цілому суспільно-політичних процесів, що відбувалися в Україні.

У дослідницькій роботі використано такі методи: історичний, вивчення емпіричного матеріалу, контент-аналіз, узагальнення, дескриптивний.

Ідеологічно-сутнісні характеристики контенту журналу “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” 30-х – початку 40-х років ХХ століття є наступними. Оскільки радіомовлення розглядалося як чинник у справі піднесення політичного рівня трудових мас і потужне знаряддя культурної революції, то, природно, що давалася узнаки перенасиченість контенту суспільно-політичною інформацією. Власне, саме цей різновид інформації і став детермінантою змістової частини журналу.

Надто важливою характеристикою контенту є наявність практично в кожному номері передової статті про функціонування радіомовлення у трендах тогочасної радянської дійсності, а саме радіофікації, радіобудівництва та радіомовлення. Ці публікації вирізнялися парадністю та мітинговістю стилю у подачі інформації.

Також визначальною ознакою контенту часопису є те, що велику увагу приділено шляхам поліпшення діяльності радіо в різних площинах – творчо-виробничій, ідеологічній, організаторській, технологічно-технічній та інших. Отже, роль цього спеціалізованого видання про радіо у становленні українського радянського радіомовлення була неймовірно вагомою, оскільки воно набуло реальних ознак колективного пропагандиста та організатора народних мас.

Ключові слова: радіо, радіомовлення, часопис “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство”, контент.

Постановка проблеми. Політична доба 30-х – початку 40-х років ХХ століття увійшла в історію України як час утвердження національної радянської державності, що розглядається істориками як тогочасний політичний феномен. Задля насадження радянського тоталітарного режиму, зауважує С.Кульчицький, широко використовувалася єдина ідеологія, за допомогою якої подавалося пояснення кожному факту соціального життя [Кульчицький, 2007, с. 517]. Учений наголошує на тім, що компартійно-радянський режим залежав від підтримки населення, що забезпечувалася засобами насилля, пропаганди і виховання. Тому безпосередньо пов’язана з функціями пропаганди

і виховання сфера культури перебувала в центрі уваги компартійно-радянського апарату. За словами пана Кульчицького, поширення ідеологічної монополії тісно пов’язано з монополією на інформацію. І всі засоби масової інформації, і сам зміст інформації, і дозування для суспільства беруться під суворий контроль [Кульчицький, 2007, с. 465, 517].

Радіомовлення, яке на ту пору підпорядковувалося культурницькій галузі, було новітнім і, що важливо, напрочуд зручним способом донесення ідеології панівного режиму. Цю тезу підтверджує В.Миронченко, на думку якого історію інформаційного радіомовлення неможливо досягнути у відриві

від діяльності комуністичної партії та радянської держави, що створили цей вид мовлення і згодом перетворили його на могутню зброю ідеологічного впливу на свідомість людей. Від самого початку і до проголошення незалежності України більшовики не лише визначали основні напрями його діяльності та розвитку, а й стежили за політичним спрямуванням кожного конкретного матеріалу. Контроль був, за словами дослідника, постійним і тотальним [Миронченко, 1996, с.381]. Тут необхідно зауважити, що подібна ідеологічна монополія стосувалася не тільки інформаційного, а й усіх типів мовлення.

Одним із способів такого постійного й тотального контролю за радіо був спеціалізований часопис “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство”, в полі зору якого перебували всі аспекти діяльності радіомовлення. Контент видання був надзвичайно розмаїтим, що й зумовило потребу у вивченні цього питання..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чи не найбільше уваги приділив проблемам функціонування радіомовлення, висвітлення його роботи у згаданому часописі В.Миронченко, щоправда, сфера наукових інтересів ученого обмежувалася інформаційним мовленням.. Не можна не згадати й М.Прокопенка, який розглядав діяльність українського радянського радіомовлення із точки зору здійснення ним організаторської функції. Вряди-годи ці питання висвітлювалися й у працях О.Гояна, В.Лизанчука, В.Нужного, В.Олійник, М.Прокопенко, В.Резникова, В.Щербатюка, а також радянських дослідників П.Гуревича, В.Дубровіна, Д.Любосветова, А.Шереля, В.Ярошенка та інших.

Постановка завдання. Мета дослідження – вивчити питання довкола ідеологічно-сутнісних характеристик часопису “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” 30-х – початку 40-х років ХХ століття, визначити роль цього тематичного радіовидання у розвитку українського радянського радіомовлення означеного періоду.

Завдання статті:

- виокреслити та описати основні ідеологічно-сутнісні характеристики контенту журналу;
- з’ясувати місце часопису в утвердженні українського радянського радіомовлення 30-х – початку 40-х років ХХ століття.

Методи дослідження. Контент часопису “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” вивчався на основі всіх номерів видання, що виходили впродовж 1930-1941 років, та зберігаються у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського, а саме :

- 1930 р. – № 1-7;
- 1931 р. – № 1-20;
- 1932 р. – № 1-24;
- 1933 р. – № 1-14;
- 1934 р. – № 1-12;
- 1935 р. – № 1, 2, 4-8;
- 1936-1937 рр.– журнал не виходив;
- 1938 р. – № 1-8, 9,10;
- 1939 р. – № 1-12;
- 1940 р. – № 1-12;
- 1941 р. – № 1-4.

Таким чином, проаналізовано матеріали у 122 номерах часопису.

У статті використано історичний метод, який дав можливість вивчити виникнення, формування та розвиток радіомовлення як тодішнього новітнього засобу зв’язку та інформації, а також історичні передумови виходу спеціалізованого видання про радіо. Метод вивчення емпіричного матеріалу уможливив дослідження ідеологічно-сутнісних характеристик контенту згаданого видання. Метод контент-аналізу сприяв визначенню внутрішніх закономірностей і протиріч наповнення журналу “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” як медійного явища українського аудіовізуального простору 1930-1941 років; вивчення текстів інформаційних повідомлень, статей, виступів та інших журналістських матеріалів дозволило визначити фактологічну, жанрову, тематичну спрямованість часопису. Завдяки методу узагальнення сформовано знання шляхом переходу від одиничних фактів, подій, явищ до створення на основі цього загальних понять і суджень, зумовлених функціонуванням радіомовлення у зазначених часових межах. Дескриптивний метод спрямовано на опис основних ідеологічно-сутнісних характеристик контенту видання.

Виклад основного матеріалу. Радіо від самих початків свого функціонування та у досліджуваній авторкою історичний період 30-х – початку 40-х років ХХ століття виконувало роль потужного інструменту діяльності комуністичної партії і радянської держави, ударної сили більшовицького впливу на свідомість мас. Радянський тоталітарний режим повсякчас відзначав величезні переваги радіо перед друкованими виданнями, а саме його всеосяжність, всепроникненість у людську свідомість, простоту й зручність у користуванні, фоновість та інше. Саме тому в означену пору стратегічними напрямками державної політики проголошувалися радіофікація, радіобудівництво й радіомовлення. Радіорух, який розгорнувся у радянському союзі в цілому

та в українській радянській соціалістичній республіці зокрема, був покликаний зробити так, щоби радянська спільнота та радіо стали нерозривним цілим. У цьому зв'язку В.Лизанчук слушно зауважив, що влада ЗМІ має психологічне закорінення і психологічні результати, бо тримає у своїх руках свідомість і дух людини. За його словами, феномен радіо, що полягав у доступності сприйняття живої мови та у блискавичній оперативності повідомлень, а також у своєрідній сакральності мовленого, що звучало, здавалось, ледь не з піднебесся, сприяв всезростаючій популярності нового технічного засобу масової інформації [Лизанчук, 2006, с. 14,16].

Саме в цей час у Харкові започатковується спеціалізоване тематичне видання, яке позиціонувало себе як масовий багатолістрований популярно-технічний журнал обсягом 44-48 сторінок. На початку свого існування він був органом Всеукраїнської радіоуправи й Товариства Друзів Радіо, пізніше став органом Всеукраїнського комітету сприяння радіофікації та радіоаматорству при ЦК ЛКСМУ й Всеукраїнського комітету радіофікації та радіомовлення при РНК УСРР. Виходив із періодичністю двічі на місяць – кожного 1-го та 16-го числа. Практично в кожному номері у рекламному блоку містилося оголошення такого штибу: “Кожен радіоаматор, кожен активний радіослухач, кожен комсомолец, що цікавиться радіосправою, – має бути передплатником журналу “Радіо” [2].

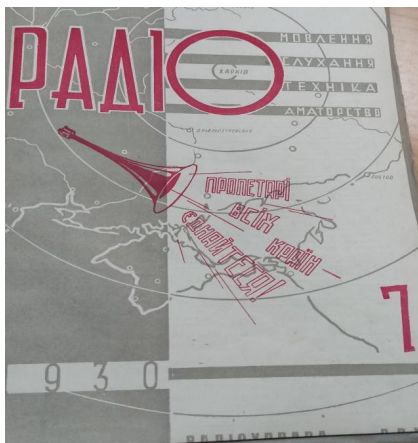

Рис. 1. Обкладинка журналу № 7, 1930 р.

Редакція розміщувалася за адресою: м. Харків, Радянський Майдан, № 2. До складу редколегії входили О.Балицький, В.Блохіна, Й.Ганс, В.Іванов, проф. Я.Полфьоров, проф. Хінкулов, К.Синьков, П.Степовий (відповідальний редактор – Й.Ганс).

Рис. 2. Рекламна сторінка в одному з номерів журналу за 1933 р.

На шпальтах журналу висвітлювалися питання, зумовлені тодішньою дійсністю: організація радіофікації, радіомовлення, масового радіослухання, радіоаматорства й радіотехніки. Йшлося і про обслуговування цільової аудиторії, яку називали радіогромадськістю, радіороботу по селах, радгоспах, колгоспах, підприємствах, частинах червоної армії, клубах тощо. Журнал виступав у ролі популяризатора всеосяжних процесів радіобудівництва та радіофікації міста й села, пропагуючи українську радянську дійсність.

У виданні вміщувалися також програми пересилань (програми передач) українських радіоцентрів, матеріали для курсів радіотехніки тощо, що давало можливість охопити якомога більшу аудиторію передплатників.

Особливої уваги заслуговує той факт, що практично відразу із паперовою версією часопису було започатковано й аудіоверсію, що також спричиняло зростання аудиторії. Регулярність таких сеансів слухання вражає – це можна було робити тричі на місяць – о 19-й годині кожного 3-го, 13-го та 23-го числа. Зважаючи на тогочасну суспільнополітичну обстановку, функціонування радіочасопису у двох версіях можна вважати прецедентом українського радянського медіаландшафту, який ще належить вивчити комунікативістам.

Вагомою ідеологічно-сутнісною характеристикою контенту часопису була перенасиченість суспільнополітичною інформацією. Усі матеріали від найдрібніших до розлогих – хронікальні повідомлення, замітки, статті, кореспонденції, звіти, гуморески, вірші – мали яскраво виражене ідеологічне нашарування, що виявлялося у надмірній парадності й мітинговості контенту. Публікації стосувалися знаменних і пам'ятних дат, подій, явищ життя радянської України та всього радян-

ського союзу (приміром, п'ятнадцятиріччя "країни будованого соціалізму", рішення XVII партконференції, XII з'їзд КП (б)У та XVII з'їзд ВКП (б), дні пам'яті секретаря ЦК ВКП (б) С.М.Кірова, 15-річний ювілей радянського радіо, XX річчя ВЛКСМ, проведення перших виборів до Верховної Ради радянського союзу та Верховної Ради України, перший зліт юних радистів м. Харкова і т.д.). Парадно-митинговий характер матеріалів можна простежити за їхніми заголовками. Візьмімо для прикладу журнали за 1931 та 1940 роки [5].

З-поміж багатьох матеріалів привертає увагу передова стаття "До дальших перемог – невпинно вперед! Країна будованого соціалізму вступає у п'ятнадцятий рік свого існування", уміщена в № 20 часопису за 1931 рік. Розлога знакова публікація побудована на антитезі – величезні перемоги соціалізму й нові поразки капіталізму – та присвячена підсумкам 14-річного існування радянського режиму. У роботі наголошується на тім, що капіталістичний світ у передсмертних корчах б'ється в тисках економічної кризи, що дедалі більше

До нових боїв
Під огляд плянову радіофікацію
О. Кремер. Радіомовні хиби Донбасу
Я. Могила. Без радіокерма
О. Ковальчук. Радіофікація: школи і виші
Л. Чміль. Гумореска "Замість радіо - сірка"
Хроніка "Місця стогнуть"
Програми пересилань українських радіоцентрів
Стан етеру (аналітика)
Думки слухачів
Радіохроніка (стан радіофікації України, забезпечення наснаження трансвузлів, радіофікація залізниць, радіофікація Тульчина)

Рис. 3. Журнал № 1, 1931 р.

Велика дата
П. Скобліков. За рік нового життя
М. Мельник. Радіомовлення визволеного краю
З. Луцишин. "Говорить Тарнопіль!"
М. Ярославський. Рік радянського телебачення
В. Кеннер. На оновленій землі
М. Зайчик. Неухильно виконувати Указ
Г. Гервольський. Розвій мас
Б. Ааронов. Підготовка радиста-оператора
Б. Стояновський. Театри перед мікрофоном
І. Жеребцов. Радіотехкабінет у підготовці і навчанні радіолюбителів
Наші кадри

Рис. 4. Журнал № 8-9, 1940 р.

переростає на кризу революційну. У той самий час, йдеться у статті, лише одна країна в цілому світі – СРСР – нечуваними темпами іде вперед до остаточної перемоги соціалізму. Розв’язання зернової проблеми, успішне розв’язання проблеми тваринництва, невинне зростання й зміцнення соціального сектора села – радгоспи, колгоспи, МТС ... – все це ще раз стверджує абсолютну правильність генеральної лінії нашої партії, – зазначається у передовій статті [8].

В усіх цих, на думку більшовицької влади, успіхах значну роль відіграло радіо. Однак, воно ще не стало потужною зброєю господарства і культурного будівництва через недодержування вказівок партії. Отже, зауважується у матеріалі, на ділянці радіобудівництва треба перемогти труднощі зростання та домогтися і тут таких темпів, які відповідали б загальним темпам соціалістичного будівництва... З більшою завзятістю треба битися за піднесення ідейно-політичної й художньої якості центрального та місцевого радіомовлення. Треба вдарити по тих, хто й досі ще недооцінює ваги й значення радіо, як чинника масової політично-виховної роботи [3].

Надто помітно, що панівний тоталітарний режим убачав у радіо потужний важіль донесення до кожного громадянина своєї ідеології. Це здійснювалося за допомогою пересічних працівників мікрофона. В.Миронченко зауважує, що аби уникнути переслідувань, радіожурналісти змушені були вихвалити соціалістичні перетворення, прикрашати дійсність, перебільшувати здобутки. За методологічний орієнтир їм у роботі, зазначає дослідник, правила знаменита сталінська фраза, сказана в апогеї страхіть 30-х років: “Жити стало краще, жити стало веселіше”. Цим самим радіожурналісти ніби на ділі доводили свою відданість сталінському режимові [Миронченко, 1996, с.396].

Але було би помилкою уважати, що тоталітарному режимові прислужували лише працівники медіа. Велику ставку робила влада в поширенні комуністичної ідеології на звичайних громадян-радіоаматорів. Вражає той рівень цинізму, з яким вони провадили свою радіороботу, а надто в період Голодомору 1932-1933 років!

У журналі “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” № 16 за 1933 рік уміщено статтю В.Сивоконя “Оголошуємо себе мобілізованими на кращу радіофікацію сіл, колгоспів”, де автор подає детальний звіт своєї роботи. У статті зокрема, зазначається: “В одному з радгоспів Сахновщанського району Харківщини разом із культурбригадою Харківського обкому КП(б)У я зорганізував

колективне радіослухання колгоспників на полі, в їдальні. Провів бесіду з колгоспниками про радіо. Довелося мені також скликати радіослухачів, яким дав консультацію з питань радіотехніки. І нарешті – налагодив радіоприймача. Але це ще не все. Восени минулого року 2 тижні я перебував в Харківській приміській смузі. Ввесь час я ремонтував радіоапаратуру, радіомережу. За час своєї роботи в селах приміської смуги відремонтовано 11 радіоустав (3 – в їдальні, 1 – в культчайній ссиппункту, 2 – в колбуді і останні – в сільрадах). За ударну роботу по радіофікації мене преміювали радіодеталлями, лампами тощо. Це було минулого року. А тепер я знов чекаю того, щоб розгорнути дальшу роботу з радіофікації села. Готуючись до весняної засівкампанії, я вважаю себе мобілізованим на краще проведення радіофікації колгоспів, сіл ... Для кращого проведення цього завдання організую бригаду з кращих радистів, радіоаматорів технікуму. Ударно розгорнувши роботу, ми зуміємо ліквідувати мовчазні радіоустави, збільшити кількість радіоточок, примусити радіо заговорити на весь голос” [13].

Читаючи цю замітку, виникає запитання, як колгоспники могли слухати радіо в полі, коли через недоїдання, голодування не ставало сил не лише важко працювати, але й елементарно ходити. Не менш цікаво й те, які ж страви подавалися в їдальні трударям. Звісно, питання риторичні, але від того не менш болісні.

Радіомовлення найактивнішим чином залучалося до висвітлення усіх без винятку подій політичного, економічного, культурницького життя країни. Особливою мірою це стосувалося виборчого процесу.

В 1939 році відбувалися вибори до обласних, міських, районних, сільських і селищних рад депутатів трудящих. Із нагоди цього у часописі № 8 уміщено передову статтю-звернення республіканської наради радіопрацівників та радіолюбителів радянського союзу. Ця стаття є чи не найяскравішим уособленням парадно-мітингового стилю, що використовувався в оприлюдненні політичного контенту. У ній зазначається: “Для радянського радіомовлення, для всіх працівників радіо виборча кампанія – найсерйозніший політичний іспит, найпочесніша робота. Радіо має всі засоби для того, щоб створити мітинг з мільонною аудиторією. Радіо разом з пресою, здійснюючи велику місію пропагандиста, агітатора і організатора мільонних мас трудящих, закликає виборців до виконання свого громадського обов’язку, – обрати до місцевих рад депутатів

трудящих людей, найвідданіших справі марксизму-ленінізму... Ми, працівники радіомовлення областей і районів квітучої Радянської України, закликаємо всіх працівників радіомовлення і радіолюбителів Радянського Союзу ще вище піднести хвилю соціалістичного змагання радіокомітетів, редакцій вузлового мовлення і радіовузлів на найкраще висвітлення завдань виборчої кампанії, популяризацію Положення про вибори і розгортання агітаційно-масової роботи... Перед нами, товариші радіопрацівники та радіолюбителі, стоїть велике і почесне завдання нести в маси правдиве слово більшовицької пропаганди і агітації, показати і розказати про щасливе життя нашого народу, про наш народ – народ героїв, народ творців, народ переможців. Наш прями́й обов'язок показати за допомогою радіопередач роботу обласних, міських, районних, сільських і селищних Рад, показати, як обранці народу виконують накази своїх виборців” [13].

Ще однією не менш важливою ідеологічно-сутнісною характеристикою контенту журналу є наявність практично в кожному номері передової статті про функціонування радіомовлення у трендах тогочасної радянської дійсності, а саме радіомовлення, радіобудівництва та радіофікації.

Прикметно, що в № 3 журналу за 1940 р. у передовій статті “15 років радянського радіомовлення” подаються підсумки його роботи. У цьому знаковому матеріалі наголошується на тім, що нині Радянський Союз вступив у нову смугу свого історичного розвитку – смугу завершення будівництва соціалістичного суспільства і поступового переходу до комунізму. Радіомовлення, яке є могутнім засобом комуністичного виховання і всебічного культурного піднесення трудящих, повинно відіграти колосальну роль у цій великій і почесній справі”. Серед підсумків визначалися наступні:

- передача бесід і консультацій з історії партії;
- програми про досвід партійно-комсомольської роботи;
- цикл передач “Вчені перед мікрофоном”;
- матеріали про Всесоюзну сільськогосподарську виставку (понад 50 бесід);
- матеріали про популяризацію нових форм стахановського руху, роботу багатостатників, показ боротьби за виконання п'ятирічки в чотири роки і т.д.;
- редакція “Останніх вістей” протягом року оприлюднила з найрізноманітнішої тематики 16072 інформації, організувала 264 живих

виступи перед мікрофоном знатних людей батьківщини – стахановців, ударників, учителів, вчених, партійних і радянських працівників, депутатів Рад трудящих, військових працівників і т.д.;

- одна з найцікавіших і найбільш дохідливих форм – це позастудійні та обмінні передачі з різних міст і сіл України (таких передач було 132). Присвячувались вони 20-річчю визволення Києва від петлюрівських банд і проводилися в одному з місць історичних боїв на лівому березі Дніпра; радіо-зустріч частин Київського та Білоруського Військових Округів; передача до 60-річчя Сталіна; обмінні передачі між Українською та Білоруською Республіками, між Українською та Грузинською Республіками, між Києвом і Львовом та ін.;

- передачі, присвячені до 125-річчя від дня народження великого українського поета-революціонера Т.Г.Шевченка;

- по літературно-драматичному мовленню за 1939 р. було дано 24 монтажі найрізноманітніших театральних постановок, передано 12 трансляцій постановок безпосередньо з театрів, з них 4 постановки МХАТ під час його перебування у м. Києві;

- коло мікрофона виступали такі майстри мистецтв, як Шварц, Яхонтов, народний артист СРСР орденоносець Качалов, народні й заслужені артисти Республіки – Юра, Паторжинський, Ужвій, Бучма, Ада Сонц та інші;

- було дано ряд передач з творів Шевченка, Коцюбинського, Мирного, Франка, Гребінки, Грабовського, Лесі Українки, Котляревського, Сковороди, Черемшини, Шашкевича та ін.;

- Серед юних радіослухачів найбільшою популярністю користуються передачі: “Тарас Бульба” – монтаж за Гоголем, “Тартарен із Тараскона” – А.Доде, “Юність Маршала” – Всеволодського, “Тарасова юність” – п'єса Суходольського, “Дук і Нель” – естрадна передача режисера відділу тов. Крижевського та ряд інших [8].

Як бачимо, впродовж 30-х – початку 40-х років ХХ століття часопис “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” слугував своєрідним цензором усієї діяльності українського радянського радіомовлення. Підведення докладних підсумків роботи у різних його типах зайвий раз засвідчує те, якої неймовірно великої уваги приділялося диву минулого століття.

Необхідно зазначити, що за такої продуктивної й плідної роботи діяльність радіомовлення все одно піддавалася суворій критиці. Вочевидь,

це робилося з єдиною метою – максимально посилити ефективність слова, мовленого в етері. Звернімо увагу на те, що в останньому номері видання (№ 4, 1941 р.), який вийшов напередодні великої вітчизняної війни у передовій статті “Рішуче перебудувати радіомовлення” вказувалося на недоліки роботи радіо. Серед них виокремлювалися наступні:

– працівники мовлення не знають запитів своїх слухачів;

– зневажливе ставлення до радіослухачів (деякі редакції подавали не зовсім оброблені матеріали з граматичними, стилістичними і навіть політичними помилками);

– у багатьох районних і обласних редакціях “Останніх вістей” роками існує сухий текст, позбавлений ознак звичайної живої мови (повторюються графаретні вирази, слова без будь-якого змісту, неграмотні звороти мови тощо);

– відсутність політичної заостреності матеріалів, що призводить до втрати змісту й цілеспрямованості;

З огляду на зазначене вище, не можна не подати приклад із роботи Горлівської редакції. Там був підготовлений і попередньо викладений у письмовій формі виступ перед мікрофоном одного з старих забойщиків-стахановців. Після того, як його прочитали авторові, останній у дуже чемній формі відмовився від виступу.

– Добре написано, – сказав він. – Тільки я так виступати не буду. Це дуже вченою мовою складено.

– до мікрофона допускаються не перевірені, не підготовлені художні ансамблі та окремі виконавці, що компрометує народну творчість і засмічує ефір (Кам’янець-Подільська редакція з грамо-

фонного запису складає такі вінегретні концерти, від яких радіослухачі повинні ховатися);

– часті зміни сітки мовлення, заміна одних передач іншими, внаслідок чого друковані Українським радіокомітетом програми запізнюються і доходять на місця з великими затримками;

– листи радіослухачів не вивчаються, питання, порушені ними, не узагальнюються.

Наприкінці подається висновок про те, що серед працівників мовлення не повинно бути самозаспокоєння, розхитаності, базікання. Треба взятись по-діловому за встановлення міцної трудової дисципліни, за перевірку якості кадрів, за ґрунтовне поліпшення мовлення на основі дійового розгорнутого соціалістичного змагання [12].

Окрім цього, ще однією визначальною ознакою контенту часопису є те, що в кожному номері велика увага приділялася шляхам поліпшення діяльності радіо в різних площинах – творчовиробничій, ідеологічній, організаторській, технологічно-технічній та інших. Публікації, які стосуються цих питань, відрізняються професійним підходом й аналітичністю. Помітно, що їхніми авторами були люди, обізнані у специфіці функціонування радіомовлення.

Не могла пройти осторонь статті І.Анохіна “Про жанри “Останніх вістей”. У ній автор піддає конструктивній критиці форму та стиль подачі інформації у випусках “Останніх вістей” різних регіонів України. Зокрема зазначається, що зміст Харківських “Останніх вістей” дуже сухий, випуски одноманітні, їх слід оживити. Редакції слід підібрати нові форми подачі матеріалів.

Тут же подається вельми красномовний приклад на підтвердження цієї тези. Під час зустрічі

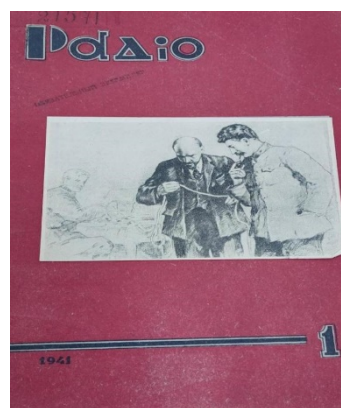
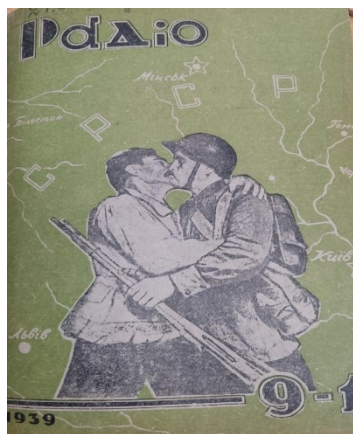

Рис. 5. Обкладинки журналу № 9-10, 1939 р. і журналу № 1, 1941 р.

активу радіослухачів зі співробітниками редакції “Останніх вістей” Харківської ОРК робітників фабрики ім. Тинянова тов. Шуандер від імені цілого колективу заявив: “Мене просили працівники нашої фабрики передати працівникам редакції побажання, щоб в інформаціях менш вживали вираз: “з великим піднесенням, який щодня можна почути в одному випуску по кілька разів” [1].

У відповідь на таке зауваження радіослухачів І.Анохін зауважує, що подібні заяви не поодинокі і не випадкові. Нерідко редакції вживають урочисті фрази там, де не треба. Іноді внаслідок невміння користуватися такими словами й виразами виходить голий набір крилатих слів, гучнослів’я. Ось кілька таких фраз, пише автор, якими зловживала редакція “Останніх вістей” Чорнобильського району в січні цього року (ідеться про 1940 р. – Авт.) : “з великим піднесенням цими днями пройшли комсомольські збори”, “з винятковим піднесенням цими днями відбулися збори первинної територіальної партійної організації”, “з великою активністю пройшли комсомольські збори комсомольської організації”, “з великим успіхом проходить перепис худоби” [1].

Як бачимо, мітинговість і парадність у подачі новинного контенту набувала таких обертів, що навіть пересічні слухачі, невтаємничені в радіосправу, звертали на це увагу, висловлюючи претензії редакції.

Важливо наголосити на тім, що крім критичних міркувань пан Анохін здійснює докладний аналіз жанрової палітри випусків “Останніх вістей”. Він зазначає, що основним жанром політичного мовлення всіх редакцій є звичайна замітка. Й далі пише: “Працівникам редакції треба пам’ятати, що замітки повинні бути стислі, насичені конкретними фактами. При чому треба, щоб про них не тільки говорилося, а щоб ці факти наводилися, щоб було описано їх суть. Добре, коли в інформації наводяться образні вислови, вдалі порівняння та аналогія” [1].

Такий ретельний підхід до того, аби надати інформаційним повідомленням аудіального вигляду може свідчити лише про одне – намагання поліпшити ефективність мовленого слова, забезпечити легке сприймання інформації споживачами, піднести інтерес аудиторії до радіо, а, отже, посилити свідомість трудящих мас у побудові соціалізму й комунізму.

За словами автора, замітки відіграють значну роль, якщо вони невеликі (звичайна замітка не

повинна займати більш 50 рядків), побудовані простою мовою та оброблені літературно. Вступи й вислови до заміток (коментарі причетних до подій осіб – Авт.) теж рекомендується давати не до кожної замітки. Цікаві, важливі факти, зазначає пан Анохін, говорять самі за себе. Зовсім забороняється давати по радіо скорочені слова.

Автор привертає увагу до того, що в “Останніх вістях” потрібно використовувати, окрім замітки, й інші жанри, а саме звіти про різні наради, конференції тощо, які відбуваються в районі, місті. І.Анохін із цього приводу зауважує: “Тут слід розповісти, що це за нарада, коли і де відбулася, які питання розглядалися на ній. У звіті можна наводити прізвища тих (безумовно не всіх), хто виступав з більш важливими промовама. В звіті треба говорити про основну суть постанови, рішення, наради. Треба застерегти від подачі повної постанови й великих звітів” [1].

Також автор рекомендує користуватися таким жанром, як бесіда-розмова співробітника редакції зі знатними людьми (інтерв’ю – Авт). Проте, за його словами, недоречно організувати бесіду без будь-яких мотивів (інформаційного приводу – Авт.). Таку бесіду редактора з головою одного з передових колгоспів району, де закінчена сівба або добились видатних успіхів тощо, із задоволенням послухають радіослухачі. Текст, факти, записані у розмові, що подаються до мікрофона, обов’язково погоджуються із тим, з ким відбулася розмова.

І, нарешті, пише пан Анохін, найбільш трудомісткий жанр, який значно менше вживається в практиці роботи вузлових редакцій, – це подача матеріалів у вигляді у вигляді коротких нарисів і уривків. Правда, щоб подати й формі нарису замітку, потрібен навик і більше часу для некваліфікованих працівників, але за наявності невеличкого досвіду такі труднощі відпадуть.

На кінець свого аналізу І.Анохін зазначає: “Українському радіокомітетові, обласним Радіокомітетам і редакціям вузлового мовлення в своїй роботі звернути особливу увагу на вивчення дохідливості передач центрального, республіканського і місцевого мовлення до радіослухачів, з тим, щоб домогтися справжньої дійовості нашого мовлення. Отже, чим цікавішими будуть випуски “Останніх вістей, тим дохідливішими вони будуть для нашого радіослухача” [1].

На підтвердження визначальної характеристики контенту часопису “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство”, пов’язаної із потребою вдосконалювати діяльність радіомовлення

у творчо-виробничій площині, слугує і запровадження у журналі від 1938 року спеціальної рубрики “Перед мікрофоном”. У ній редакція висвітлювала всі творчі та організаційні питання, пов’язані безпосередньо із мікрофонним мовленням. Привертає увагу стаття у журналі № 1-2, що стосується майстерності мовлення перед мікрофоном такого працівника радіо, як диктора. Матеріал має назву “Диктор у системі радіомовлення”, автором є диктор Донецького ОРК В.Гуторов. Він, зокрема наголошує на тім, що для диктора є надзвичайно важливим уміти пропускати кожне слово крізь себе: “Диктор говорить в етер не від свого імені, а звертається до радіослухачів від імені своєї станції, міста, краю, області, республіки: “Говорить Київ”. Отже, він стає “Києвом”. Чи не свідчать хоч би ці факти про відповідальність і почесність ролі диктора, який уособлює цілу систему мовлення?” [4].

Після того, як матеріал пройшов усі етапи – складання, виправлення, редагування, доопрацювання, він уже у відшліфованому вигляді потрапляє до диктора. І, власне, після цього завдяки дикторській подачі має набути ознак живого механізму, живого продукту, готового бути спожитим аудиторією. І через те, як зазначає пан Гуторов, потрібно цілком усвідомити матеріал, оперувати в рамках тексту, потрібно переломити текст крізь призму своїх даних, своє майстерності, донести його без перекручень до слухача: відтінити головне, не випинати привхідне, потверджуюче, щоб воно не домінувало над основним [4].

Автор статті слушно зауважив, що гарно прочитаний конферанс, пояснення, правильно названий композитор, твір, виконавець – вирішують успіх передачі не в меншій мірі, ніж саме виконання. Отже, диктор, якість його роботи, з значній мірі вирішують успіх мовлення взагалі. Поганий диктор, каже він, може зіпсувати найкращу передачу.

В.Гуторов скаржиться на відсутність всеосяжної підготовки таких фахівців: “Часом до добору дикторів підходять з усіх боків: з боку голосових даних, загальноосвітнього рівня, загальної культури, але його політичної грамотності, вміння орієнтуватися хоч би в елементарній політичній ситуації – не перевіряють. Це абсолютно неприпустимо. Політичний кругозір диктора доповнює і вирішує всі інші якості його, як мікрофонного працівника” [4].

Немає сумніву в тім, що пан Гуторов має рацію, адже диктора за жодних умов не можна сприймати як механічного читця тексту або

як пристрій, що озвучує текст. Задля того, щоб повідомлюване правильно й чітко доносити до аудиторії, потрібно розуміти його глибинний зміст, що формується завдяки ерудованості й допитливості.

Із В.Гуторовим солідарний й інший автор П.Горбунов у своїй статті “Мистецтво читання на радіо”, вміщеній у часописі № 6 від 1938 р. Він висловлює жаль із приводу того, що слово й мова на радіо ще не досягли тієї висоти, якої вимагається. П.Горбунов звертає увагу на те, що у виробленні правильного мікрофонного мовлення дикторам важливо пам’ятати, що мікрофон надзвичайно чутлива річ, а вимоги до мікрофона та фонічної техніки збігаються із вимогами художньої якості виконання і навіть більше. Автор зазначає: “Мікрофон у багато разів збільшує позитивні якості читця, якщо він має добру школу, опанує по-справжньому майстерність слова та мови, щиро й правильно передає матеріал. Якщо жчатець не допрацював матеріал, фальшивить, тобто коли він не відчув матеріалу, захоплюється формальною стороною його (ці факти дуже часто спостерігаються на радіо), то мікрофон удесятирить фальш” [3].

Подібні прискіпливі підходи до організації діяльності радіомовлення, глибоке й різноаспектне його вивчення журналом “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” засвідчують ту виняткову увагу, з якою радянський тоталітарний режим ставився до нового засобу масової інформації. Не буде перебільшенням стверджувати, що цей спеціалізований часопис виконував потужну пропагандистську функцію із утвердження панівної комуністичної ідеології у життя радянської спільноти. Методи такого утвердження відрізнялися систематичністю, цілеспрямованістю, методичністю, високим рівнем організації.

Висновки. Часопис “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” мав велике значення у становленні українського радянського радіомовлення 30-х – початку 40-х років ХХ століття. По-перше, завдяки різноаспектній та різножанровій інформації, що з’являлася на його шпальтах, радіомовлення функціонувало в режимі постійного вдосконалення і піднесення якості продукту. По-друге, конструктивна критика щодо сутності й структури ефірних передач із боку провладних органів, фахівців, що мали стосунок до радіосправи, і самих радіослухачів, листи радіолюбителів, в яких вони висловлювали свої, часто дошкульні, зауваження щодо роботи радіо,

дозволяли йому тримати належний професійний рівень виробленого контенту. По-третє, завдяки рекламним блокам, повідомленням про організацію різних PR-акцій, які друкувалися заздалегідь не в кожному номері та які провадилися під егідою видання, журналові вдавалося розширювати та урізноманітнювати слухачську аудиторію. По-четверте, часопис став причетним до унікального медійного явища того часу – читацька й слухачська аудиторії становили єдине ціле щодо споживання інформації.

Власне, діяльність радіомовлення у зазначений історичний період створила передумови для належного функціонування радіо у час війни 1941-1945 років й у повоєнний період.

Журнал “Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство” став тієї пори першим спеціалізованим виданням про аудіальні засоби масової інформації, який об’єднав довкола себе як фахівців радіогалузі, так і радіоаматорів та радіослухачів. Власне, це можна вважати прецедентом масовокомунікаційних процесів 30-х – початку 40-х років ХХ століття, оскільки піднесення якості радіомовлення стало спільним запитом фахівців і любителів радіосправи.

Відкинувши глибоке ідеологічне нашарування, не можна не помітити, що всі без винятку матеріали журналу якраз і слугували тлом для утілення мети – забезпечити громадян вагомою суспільнозначущою інформацією про події, явища, процеси різних царин життя.

Список літератури:

1. Анохін. І. Про жанри “Останніх вістей”. (1940, № 4-5). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 38-39. Харків.
2. Відкрито передплату на 1934 рік ... (1933, № 12). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 1-2. Харків.
3. Горбунов П. Мистецтво читання на радіо. (1938, № 6). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 62-63. Харків.
4. Гуроров В. Диктор у системі радіомовлення. (1938, № 1-2). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 55-56. Харків.
5. До всіх радіопрацівників та радіолюбителів Радянського Союзу! (1939, №8). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 1-2. Харків.
6. До нових боїв. (1931, № 1). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 34-35. Харків.
7. Капіталістичний світ... (1931, №20). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 1-2. Харків.
8. 15 років радянського радіомовлення. (1940, №3). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 1-2. Харків.
9. Кульчицький С. Форма і суть української радянської державності. В.М.Литвин (Ред.), Україна: політична історія ХХ – початок ХХІ століття (К.: Парламентське вид-во). 2007. с.465, 517.
10. Лизанчук В.В. Основи радіожурналістики. Київ: Знання. 2006.
11. Миронченко В.Я. Основи інформаційного радіомовлення. Київ: ІЗМН. 1996.
12. Рішуче перебудувати радіомовлення. (1941, №4). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 1-2. Харків.
13. Сивоконь В. Оголошуємо себе мобілізованими на кращу радіофікацію сіл, колгоспів. (1933, №16). Радіо. Мовлення. Слухання. Техніка. Аматорство, 572-573. Харків.

Nahorniak M. V. MAGAZINE "RADIO. BROADCASTING. HEARING. MACHINERY. AMATEURISM" OF THE 1930S – EARLY 1940S OF THE 20TH CENTURY: IDEOLOGICAL AND SUBSTANTIVE CHARACTERISTICS OF THE CONTENT

This article pursues the goal of finding out the main ideological and substantive characteristics of the content contained in the columns of the magazine "Radio. Broadcasting. Hearing. Machinery. Amateurism" of the 30s – early 40s of the 20th century, and outline the role of this specialized publication about radio in the formation of Ukrainian Soviet radio broadcasting of the specified period.

The research work involved the use of the following methods: historical, study of empirical material, content analysis, generalization, descriptive.

Ideological and substantive characteristics of the content of the magazine "Radio. Broadcasting. Hearing. Machinery. Amateurism" of the 30s – early 40s of the 20th century are the following. Since radio broadcasting was considered as a factor in raising the political level of the working masses and a powerful tool of the cultural revolution, it was natural that there was an oversaturation of socio-political information. Such notes, articles, correspondence had a pronounced ideological commitment and related to significant and memorable dates, events, phenomena of the life of Soviet Ukraine and the entire Soviet Union (for example, the fifteenth anniversary of the "country of built socialism", the decisions of the XVII party conference, the XII congress

of the KP (b)U and the XVII congress of the VKP (b), days of memory of the secretary of the Central Committee of the VKP (b) S.M. Kirov, the 15th anniversary of Soviet radio, the 20th anniversary of VLKSM, holding the first elections to the Verkhovna Rada of the Soviet Union and the Verkhovna Rada of Ukraine the first take off of young radio operators in Kharkiv, etc.).

A very important characteristic of the magazine is the presence in almost every issue of an advanced article on the functioning of radio broadcasting in the trends of the Soviet reality at the time, namely radiofication, radio construction and radio broadcasting.

A defining feature of the magazine's content is that in each issue great attention was paid to ways of improving the radio's activity in various areas – creative-production, ideological, organizational, technological-technical.

Therefore, the role of this specialized publication about radio in the formation of Ukrainian Soviet radio broadcasting was incredibly significant and unique, as it became a collective propagandist and organizer of the masses.

Keywords: *radio, radio broadcasting, magazine "Radio. Broadcasting. Hearing. Machinery. Amateurism", content.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.05.2026